

PÂRVAN ȘI VALÉRY: AFINITĂȚI, ANALOGII

Alexandru Zub

Figură proeminentă și aporetică, suscitând vii dispute încă din timpul scurtei sale existențe (1882-1927), Vasile Pârvan rămâne un subiect ce poate stârni oricând un interes legitim pe linia biografiei, ca și a operei sale. Spațiul biografic mai dezvăluie surprize, odată cu ideile savantului, scriitor și filozof totodată, unul a cărui activitate cultural-științifică a marcat semnificativ întâiul sfert al secolului XX, pentru a-și continua efectele până în zilele noastre. Când nu e vorba nici de viață, nici de operă, în sens propriu, se pot urmări contexte, interferențe, conexiuni ideatice, de care profită cunoașterea epocii respective. Totul poate interesa pe exeget, cu condiția să asigure o anume coerență a ansamblului.

Au fost evocate deja unele afinități pârvaniene, îndeosebi pe linia stoicismului (Marc Aureliu) sau a propensiunii romantice (Thomas Carlyle), pentru a nu aminti momentan decât pe cele unanim admise. Pot fi recunoscute însă și altele, de asemenea puse în discuție, între care Ernest Renan și Theodor Mommsen se vădesc mai aproape de domeniul său predilect¹. Pe aceeași linie se situează și contemporanul său mai în vârstă, Paul Valéry (1871-1945), cu toate că nu s-a găsit până acum o referință directă, indubitabilă, de acest fel. Vorbim, prin urmare, de afinități, de analogii, nu de contaminări textuale, cum se întâmplă de regulă în hermeneutica interesată de sfera literaturii.

Dacă nu cunoaștem nici o mențiune precisă, care să ateste o întâlnire cu ecouri limpezi între Pârvan și Valéry, aceasta era totuși posibilă după „marele război“, când ambii cărturari s-au văzut prinși în activități de caracter bilateral sau chiar mai vast, pe linia unor instituții care să sprijine un nou echilibru al lumii. Între acestea, Uniunea Academică Internațională (*UAI*), Comisia Internațională de Cooperare Intellectuală (*CICI*), *PEN* – Clubul și Comitetul Internațional de Științe Istorice (*CISH*) au jucat un rol de seamă în drenajul preconizat. De toate, numele lui Vasile Pârvan se leagă inextricabil². În mai toate acele instituții, numele savantului român s-a intersectat, semnificativ, cu numele lui Paul Valéry.

Am avut ocazia să le amintim, ca elemente de biografie sau de organizare a culturii, însă unele se cuvin adâncite, pe un temei documentar mai amplu și în perspectiva unei istorii a ideilor, așa cum o concepea Pârvan însuși. Relațiile cu contemporanii săi se arată a fi o sursă de date și exegeze demne de interes.

Cazul istoricului de artă G. Oprescu se impune deopotrivă prin amplitudine și reverberații. Colegi de studenție la Universitatea din București, ei traversează

¹ Cf. G. Călinescu, *Istoria literaturii române, de la origini până în prezent*, București, ed. 1980, p. 862.

² Cf. Alexandru Zub, *Pe urmele lui Vasile Pârvan*, București, 2005, p. 157-166.

experiențe analoage în spațiul academic german, unde cultivă relații epistolare, ca să rămână apoi prieteni și colaboratori în diverse instituții. Lui Pârvan, care făcea parte din micul nucleu menit să organizeze Universitatea Daciei Superioare din Cluj, îi datora de altfel G. Oprescu intrarea în corpul didactic respectiv, ca și desemnarea ca reprezentant în *CICI*, cu sediul la Geneva, organism în cadrul căruia au activat și alți români: N. Iorga, G. Marinescu, V. Pârvan, G. Țițeica etc. S-a creat, pe lângă Asociația Intelectualilor³, și o Comisie națională, prezidată chiar de Pârvan, sub egida Academiei Române și avându-i între membri pe M. Djuvara, C. Rădulescu-Motru, G. Țițeica. Din 1923, G. Oprescu a fost secretar al Comisiei de la Geneva, din care făceau parte mari somități (H. Bergson, A. Einstein, Max Lorentz, Bela Bartók, H. Focillon, Elena Văcărescu, Paul Valéry etc.), misiune deloc ușoară, pe care a îndeplinit-o până în 1931, când s-a întors la catedră⁴. Cu toate astea, el mai putea contribui, în 1935, la crearea unei catedre *Eminescu* la Centrul Universitar Mediteranean din Nisa, condus de filozoful-literat Paul Valéry, de a cărui prietenie avea să se bucure până la capăt. Poziția de la Geneva, atât de onorantă, a fost stimulată discret și de Martha Bibescu, a cărei influență în mediile intelectuale apusene era considerabilă⁵. Prietenia acesteia cu Pârvan avea să fie transferată, postum, asupra lui Oprescu, transfer simbolic a cărui semnificație se poate intui⁶.

Întâlniri directe între Pârvan și Valéry au putut exista măcar într-una din instituțiile amintite. Poate că apropierea literatului francez de Anna de Noailles (s-au cunoscut în 1919, iar peste trei ani, poeta publica un text în *Hommage à Paul Valéry*)⁷ va fi alimentat unele aprehensiuni față de prietenul „rivalei” sale, Martha Bibescu. Activ în comisiile menționate încă din 1920, Pârvan a cunoscut în anii viitori, până la stingerea sa, în 1927, o ascensiune timotică fără egal, impunându-se ca una din marile figuri ale științei contemporane. La 18 aprilie 1923, el a fost ales secretar al *UAI*, în timp ce președinte era Théophile Homolle⁸. În anii următori, prestațiile sale aveau să fie mai ales de ordin organizatoric și erudit⁹. La ședința *CICI* din 22 aprilie 1925, când Valéry a făcut o comunicare „qui semble amuser ces messieurs augustes”¹⁰, Pârvan nu era oricum de față, după cum nu a fost nici la cea din iulie 1926, când s-a pus chestiunea intrării academiilor germane în *UAI*¹¹, soluție de altfel acceptată *de plano* și de istoricul nostru.

Ce apropieri se pot motiva, textual, între Pârvan și Valéry? Mai întâi e vorba

³ Petre Dan, **Asociații, cluburi, ligi, societăți**, București, 1983, p. 320-321.

⁴ Radu Ionescu, **Témoins d'une amitié**, în *Secolul 20*, 7-12/1995, p. 309-325.

⁵ *Secolul 20*, 1/1974, p. 126.

⁶ **Ibidem**, p. 127.

⁷ Paul Valéry, **Oeuvres**, I, Gallimard, 1957, p. 44, 45, 57.

⁸ V. Pârvan, **Scrieri alese**, ed. Alexandru Zub, București, 2006, p. 340.

⁹ **Ibidem**, p. 355-357, 397, 403-404.

¹⁰ Valéry, **op.cit.**, p. 48.

¹¹ **Ibidem**, p. 49.

de un primat categoric al spiritualului, în sensul definit cvasi concomitent și de Jacques Maritain, primat din care se degajă atitudini analoage față de umanitate. În opinia cărturarului român, „o nevoie de realism, de adevăr, de sinceritate, decurgând din științifismul contemporan”, stăpâneau omenirea și impuneau atitudini adecvate¹². În spații culturale diverse, însă afine, cei doi savanți s-au străduit să dea răspunsuri cât mai conforme cu datele realului, mai ales după întâia conflagrație mondială. Ambii au propus soluții ameliorative, pe temeiul unui discurs care era totodată realist și critic, fără a sacrifica nuanțele personale. După opinia lui Valéry, războiul făcuse din Europa o entitate fragilă, al cărei viitor nu putea fi decât incert¹³. Dincolo de evenimential, o „criză a spiritului” se învedera peste tot¹⁴, denunțată și de Pârvan în prelegerile sale, apoi într-un interviu din *Viața literară*¹⁵. Ambii analiști se întrebau, nu fără o notă patetică, dacă lumea nu trăia un „alexandrinism” ostil față de valorile tradiționale¹⁶.

Ceea ce Valéry dezvolta în eseu *La crise de l'esprit* (1919), Pârvan intuise fulgurant, ocazional, în enunțuri ce au putut șoca pe unii, însă care se vădesc și acum demne de interes. Analiza lui a căpătat însă o expresie mai riguroasă, cu soluții constructive, în studiul despre *Ideile fundamentale ale culturii sociale contemporane*¹⁷. Spre deosebire de confratele din Hexagon, istoricul român pune la lucru o pedagogie a resurecției prin cultură, așezând însă cultura pe temelia istoriei și a valorilor umaniste¹⁸. Mai sceptic, Valéry se socotea îndrituit să prevină lumea că civilizațiile înseși sunt muritoare¹⁹, iar istoriografia, produsul cel mai periculos al intelectului uman²⁰. O atare atitudine a produs destule dispute în epocă și mai târziu²¹.

Nici critica europenismului nu a rămas fără replică²². Decadența proclamată de unii analiști, inclusiv de Valéry, putea fi combătută prin „bunul simț mediteranean”, îndelung șlefuit de istorie și încă susceptibil să restabilească echilibrul²³, acea armonie întruchipată cândva de Goethe, de Hugo, de Renan, pe linia unei construcții ce trebuia să aibă loc la toate nivelele, dar mai ales în cultură.

¹² Pârvan, *op.cit.*, p. 478.

¹³ Valéry, *op.cit.*, p. 40.

¹⁴ *Ibidem*, p. 45, 988-1000.

¹⁵ Pârvan, *op.cit.*, p. 232-234.

¹⁶ *Ibidem*, p. 330, 496.

¹⁷ *Ibidem*, p. 459, 482.

¹⁸ *Ibidem*, p. 483-497.

¹⁹ Valéry, *op.cit.*, p. 988.

²⁰ Idem, *Regards sur le monde actuel*, Paris, 1931. Vezi și *Oeuvres*, I, p. 1128-1137.

²¹ Cf. Mihai Șora, *Regards sur le monde actuel à la suite de Valéry*, în *Secolul 20*, 7-12, 1995, p. 271-276.

²² Angela Biancofiore, *Valéry et la nouvelle Europe*, *Ibidem*, p. 299-306; Huguette Laurenti, *Faust européen*, *Ibidem*, p. 277-289.

²³ Pârvan, *op.cit.*, p. 330, 496.

Sub acest unghi, el era, ca și confratele român, însă mai norocos, un artizan al noii Europe, realitate complexă, la care vechii oponenți aveau să contribuie în mod specific. În plină tragedie, pe când Al Treilea Reich se întindea peste Europa și dincolo de aceasta, Valéry compunea *Mon Faust*, ca mod specific de a restitui adevăratul spirit european²⁴. Goethe era și pentru istoricul român, după Herder și Fichte, un reper capital²⁵.

Știința nu aduce neapărat fericire. „Dimpotrivă, opina Pârvan, se pare că una din urmările imediate ale științifismului a fost reacțiunea mistică, fie religioasă, fie filozofică, a ultimilor ani. În locul conștiinței a fost întronat subconștiințul, în locul rațiunii, intuiția, în locul voinței, inspirația capricios entuziastă. Retrăim vremurile elenismului alexandrin? Intrăm într-o epocă de decadentă? Apune Europa? Cred că nu. Ci străvechiul bun simț mediteranean restabilește un echilibru, rupt acum aproape două sute de ani, prin unilateralizarea umanității întru cultul facultăților pure: rațiune pură, voință pură, sentiment pur. Totul se recere (pus) în drepturile sale”²⁶.

Am reprodus lungul pasaj din alocuția lui Pârvan la discursul de recepție rostit de D. Gusti, în 1923, pentru a semna tonul pozitiv al cărturarului nostru, dorința de a face din istorie, prin asumare critică, un instrument al redresării colective. O „politică a culturii” ceruse Pârvan, încă din primii ani ai secolului XX, recomandând ca statul însuși să devină „cultural” prin excelență, în acord cu noile imperative ale epocii²⁷. O „politică a spiritului” avea să reclame și Valéry, peste două decenii, socotind că „valorile imateriale” aveau dreptul să dețină un loc aparte și la nivel statal.

Pledoaria pentru „inutilitățile” gândirii, făcută mai târziu de Valéry, în misiva către prietenii săi români, e o dovadă în plus a atașamentului său față de valorile perene. Era la finele ultimului război mondial, într-o „epocă înspăimântătoare”, când totul părea dat peste cap, iar din „imensele ruine” lumea era silită a-și reface temeiurile de viață²⁸. „Eu unul, mărturisirea emitentul, nu sunt decât un om al spiritului, ba chiar dintre cei ce pot fi considerați, cu atât mai multă certitudine *drept inutili* cu cât timpurile sunt mai mizerabile, iar popoarele mai preocupate de subzistența și de necesitățile lor imediate”. Depășirea acestei condiții nu e posibilă fără a recunoaște domnia spiritului, acel „lux al gândirii, ale cărui roade sunt poezia, artel, știința pură”²⁹.

Pârvan nu gândise altfel, după întâia mare conflagrație, când decela „ideile

²⁴ Valéry, *Oeuvres*, I, p. 65-66, 69. Vezi și *Discours en l'honneur de Goethe*, *Ibidem*, p. 531-553.

²⁵ Pârvan, *op.cit.*, p. 135.

²⁶ *Ibidem*, p. 330.

²⁷ *Ibidem*, p. 459-482.

²⁸ Valéry, *A mes amis Roumains*, în *Secolul 20*, 7-12/1995, p. 28-31.

²⁹ *Ibidem*, p. 31.

fundamentale ale culturii sociale”³⁰, observând că lumea contemporană stă sub semnul științifismului și recomandând solidarizarea elitelor contra „barbariei” nivelatoare³¹, a „mimetismului ieftin”³², pentru a impune un „ritm spiritual” devenirii, istoriei, umanității. „Viața omenească e, în generalitatea ei, lipsită de gânduri. Omul comun e prea trudit de munca lui zilnică pentru câștigarea existenței, ca să mai aibă dorința de a se întreba care e rostul lui în lume. Iar așa-zisul om superior, artist, om de știință, nu-i tare deosebit, în reflecțiile sale asupra vieții”³³. Cu această convingere, autorul *Memorialelor* înțelegea că e datoria elitei umaniste să lupte sistematic pentru autodepășire la orice nivel.

De la o premisă analoagă pornea și Valéry („L’homme est médiocre”)³⁴ atunci când închipuia un întreg sistem „pedagogic” menit să „reabiliteze” umanitatea. În acest sistem, „lucrurile mentale” precumpăneau, iar „documentele”, în sens tradițional, erau privite cu suspiciune³⁵. „Méthode plus que système. Méthodes plus que méthode”³⁶, insista filozoful, polemizând discret cu adepții pozitivismului și reluând o idee pe care o pusese deja în raport cu creația leonardescă³⁷.

La 19 mai 1944, Valéry făcea un curs despre *ritm*³⁸, temă tratată și de Pârvan în *Idei și forme istorice*, cu un sfert de secol înainte, ca element de bază al unei reflecții cronotopice despre om. „Le temps est une force croissante”, spunea gânditorul francez într-un loc, cu gândul la evenimentele tragice aduse de noul război³⁹.

Interesul pentru filozofii antici, pentru mistere, pentru mistică în ansamblu, pentru moralisții medievali și moderni, pentru dimensiunea raționalistă a culturii, ca și pentru filonul ei romantic din toate timpurile îi apropie constant pe cei doi savanți, deși se exprimă adesea diferit. Ținta acestui tip de abordare, dacă se poate spune astfel, era condiția umană însăși: scop înalt, intangibil și de nepus în formulă exactă. *Sub signo doloris*, în expresia lui Valéry⁴⁰, ar sta nu numai existența proprie, ci istoria însăși, cea pe care Pârvan o știa sub zodia solitudinii fără leac⁴¹. *Faire sans croire* ou *Analyse d’abord*, iată deviza gânditorului, în dublă expresie, izvorâtă din

³⁰ Pârvan, **op.cit.**, p. 459-482.

³¹ **Ibidem**, p. 478, 479.

³² **Ibidem**, p. 493.

³³ **Ibidem**, p. 573.

³⁴ Valéry, **Oeuvres**, I, p. 341.

³⁵ **Ibidem**, p. 47.

³⁶ **Ibidem**, p. 38.

³⁷ **Ibidem**, p. 42-43: **Introduction à la méthode de Léonard de Vinci**, 1919. Vezi Pârvan, **Scrieri alese**, p. 598.

³⁸ Valéry, **Oeuvres**, I, p. 69.

³⁹ **Ibidem**.

⁴⁰ **Ibidem**, p. 70-71.

⁴¹ Pârvan, **op.cit.**, p. 324.

nevoia acută de real, din „oroarea de vag“ și din imperativul faptei⁴².

Acestui comandament, de sursă romantică, însă motivat și de marii stoici ai antichității, cei doi gânditori le-au rămas fideli în oricare ipostază a creației lor. Nimic mai semnificativ decât modul în care Pârvan (ales la Academia Română în 1911) și Valéry (primit la Academia Franceză în 1925) au înțeles a folosi înaltele foruri pentru a-și pune în valoare ideile. În opinia celui dintâi, Academia comportă o dublă misiune, de „luminare a națiunii“ prin autocunoaștere și de „glorificare“ a ei, prin creații de înalt interes, în afară⁴³.

Eseul valérian despre *Funcția și misterul Academiei* (1935) comportă analogii cu unele opinii rostite de Pârvan la Academia Română, mai ales în 1923, cu ocazia morții lui D. Onciul și a titularizării lui D. Gusti. Ambii „nemuritori“ filozofau pe seama înaltului for, cu toată deosebirea de vârstă și de prestigiu social care îi separa. Amândoi puneau sub semnul misterului primirea solemnă în savantul corp, ca și munca însăși, sacrosanctă, la care erau chemați a se supune. „Cultul pios al amintirii“, dublat de „cultul entuziast al geniului omenesc, continuu învins și continuu din non biruitor în lupta cu elementele inerte“, îl animau pe tânărul Pârvan, la intrarea în savantul corp⁴⁴, ca și pe confratele său de pe Sena, membru al unei instituții deja tricentenare și totuși plină încă de elan⁴⁵. Efortul continuu de autodefinire, ca și dialogul cu alteritatea, alimentează acest elan, nedus vreodată până la capăt. „Un lucru nu are valoare decât în măsura în care nu poate fi prins într-o expresie. Trebuie ca tot ceea ce se spune despre el să nu epuizeze noțiunea“, remarca Valéry, atent la inefabilul acestei condiții, dar și la nevoia armonizării contrariilor⁴⁶. Stând sub semnul dezordinii, lumea modernă simte totuși nevoia de a fi mai stabilă. „Din acest motiv, conchidea eseistul, continuitatea, durata, temperamentul, seninătatea devin, în acest univers în furibundă schimbare, cele mai prețioase valori. O națiune trebuie să știe să le apere: e vorba de salvarea sufletului ei“⁴⁷.

Nu altfel gândea Pârvan, în esență, socotind Academia ca un „memorial credincios“, capabil să asigure „un fel de viață postumă, supraumană și cvasidivină, din veac în veac, în curgerea infinită a timpului“⁴⁸. Întâmpinându-l pe D. Gusti în hemiciclu, la 10 iunie 1923, el sesiza „asemănarea profundă pe care solemnitatea unei recepții dintr-o academie modernă o poate avea cu solemnitatea primirii într-o castă, ori consacrării într-o situație simbolică la cutare trib primitiv ori preistoric“⁴⁹.

⁴² Valéry, *op.cit.*, p. 43.

⁴³ Apud Alexandru Zub, **Vasile Pârvan, biobibliografie**, București, 1975, p. LXXX.

⁴⁴ Pârvan, *op.cit.*, p. 241.

⁴⁵ Valéry, **Criza spiritului și alte eseuri**, Iași, 1996, p. 87-95.

⁴⁶ *Ibidem*, p. 93.

⁴⁷ *Ibidem*, p. 94.

⁴⁸ Pârvan, *op.cit.*, p. 241.

⁴⁹ *Ibidem*, p. 323.

Înainte confratelui său, cu un bun deceniu, Pârvan a știut să pună acel moment în legătură cu „misterul morții și al învierii”⁵⁰. Ca și în alte ocazii, el își îndemna comilitonii spre acea *aequanimitas* spre *ataraxia* visată de stoici⁵¹, ca unică însușire capabilă să-i înnobileze pe oameni și să refacă unitatea spirituală a lumii, echilibrul rupt cu secole în urmă. „Căci vredniciile noastre sunt neînțelese mulțimii și slujba noastră împrejurul altarului lui Platon e mistică”, conchidea savantul român, subliniind o idee pe care și Valéry a enunțat-o într-un cadru analog, întâmpinându-l pe Mareșalul Petain sub înalta cupolă⁵².

„Memorial credincios”⁵³ sau „magistratură ideală”⁵⁴? Nu era de ales, căci e vorba de ipostaze ale savantului corp, legitime și complementare, deductibile din scrisul ambilor academicieni. Prima ipostază poate fi lesne decelată și în notele pârvaniene despre Dimitrie Cantemir la bicentenarul morții acestuia, note la care am mai avut ocazia să ne referim⁵⁵.

Nevoit să-și asume sarcina de a vorbi despre învățatul domnitor, Pârvan efectuează o nouă lectură a operei, făcând însemnări despre natura unui principe, noblețe, devotament, personalitate, perspectiva estetică a existenței, omul de toate zilele și creatorul, condiția istoricului ș.a. El remarca la Cantemir „frumoase calități sufletești: iubire de popor, critică obiectivă a celor de sus, finețea ironiei, armonioasa cumpănire a realităților omenești, hărnicie și conștiinciozitate la împlinirea datoriilor către stat”. Om superior e acela care își domină sarcina, onorând-o. De unde această interogație de substrat mai intim: „Ce e ambiția? *Vouloir être?* sau *vouloir paraître?* Întreaga filozofie a vieții e: *Si l'on a quelque chose à cacher. Quelles sont les parties honteuses de notre être afin de les faire paraître?*”⁵⁶

Ca și alte reflecții de acest fel, nota de mai sus pare a fi scrisă cu gândul la Martha Bibescu⁵⁷, ea însăși de condiție princiară și dispusă la un asemenea dialog. Nu era un gând nou, desigur, fiindcă îl putem găsi chiar la stoicii frecvențați asiduu de Pârvan, la scriitorii moralști, la Pascal, la Cantemir însuși, pe seama căruia istoricul înțelegea să gloseze *en philosophe*. Dar îl regăsim totodată și la marele său contemporan Valéry, a cărui faimă era atunci în plină extensie. Să amintim numai o

⁵⁰ **Ibidem**, p. 323.

⁵¹ **Ibidem**, p. 330.

⁵² **Ibidem**, p. 611. Textul respectiv i-a fost trimis de autor lui G. Oprescu, în 1931, cu o dedicație amicală și afectuoasă. Cf. Radu Ionescu, *op.cit.*, p. 310.

⁵³ Pârvan, *op.cit.*, p. 291.

⁵⁴ Valéry, *op.cit.*, p. 95.

⁵⁵ Alexandru Zub, **În jurul unei comemorări la Academia Română**, în *Atena*, X, 1973, 10, p. 15.

⁵⁶ Apud idem, **Meditații cantemiriene**, în *Ateneu*, X, 1973, 84, p. 15.

⁵⁷ La 7 mai 1923, Pârvan tocmai o întâlnește pe scriitoarea la Paris, mergând cu ea și cu Henry de Jouvenel la un curs al lui N. Iorga. Cf. Alexandru Zub, **Vasile Pârvan, biobibliografie**, p. LXXI.

reflecție consonantă a eminentului eseist: „Chacun dissimule quelque chose à quelqu'un, et chacun, quelque chose à soi-même”⁵⁸. Condiția umană e pusă aici sub semnul întrebării, ca una ce se vădește inaptă de sinceritate, în raport cu sine, ca și față de alteritate. Ceea ce nu înseamnă a luneca în mizantropie sau a disprețui semenii⁵⁹. Pentru a garanta o minimă sociabilitate, omul trebuie să manifeste coerență, să pună accent pe ceea ce e stabil și comunicabil în raport alteritatea. Convenții de tot felul îl determină pe individ să sacrifice adesea pe *être* în folosul lui *paraître*, după cum remarcă Pârvan în notele cantemiriene și Valéry în eseurile sale, ultimul într-o formă mai radicală și mai analitică. Înclinația de a seduce o constată istoricul nostru la Cantemir, în calitate de principe, însă și de scriitor, ca artist preocupat și el de faimă.

Discursul solemn pe care Pârvan l-a conceput, în 1923, cu ocazia amintită, avea un vădit substrat polemic. Geneza lui, chiar, se explică astfel, căci s-a ajuns la această soluție numai când N. Iorga, supărat pe fostul său student și pe noua generație de „nemuritori”, a refuzat să vorbească el însuși⁶⁰. Asumarea acelei sarcini de către Pârvan, se știe⁶¹, constituia un răspuns, nu lipsit de ostentație, la „fronda” academică a profesorului. Era totodată un fel de a semnala că această generație era nu numai dispusă dar și capabilă a-l suplini. Peste numai patru ani, la moartea insolită a marelui arheolog, Iorga avea să observe totuși că grija pentru detalii (de rigoare în acel domeniu) se unea la Pârvan cu temeritatea ipotezei. „Fără a fi un filozof în sensul specialiștilor, mintea lui superioară obișnuia să răscolească problemele mari, care pe atâția din noi ne încremenesc în atitudinea unei reverențe tăcute”⁶².

Analogiile pot continua. Ca și Pârvan, cel cu dublă efigie din corespondența privată („Maître Erasme” și om de lume, „simple mortel”)⁶³, Valéry se știa muncit de contrarii: „J'ai une *schizofrénie* intellectuelle – car je suis aussi sociable en surface, et facile en relations, que je suis séparatiste en profondeur. Je comprends difficilement ce double penchant: l'un vers tous, l'autre vers le seul, et ce seul très absolu”⁶⁴.

Un teren comun de activitate a celor doi literați a fost, neîndoielnic, *PEN*-Clubul, creat din inițiativa scriitorului englez John Galsworthy și extins iute pe continent, în ideea de a înlesni contacte între poeții, eseiștii și romancierii de pretutindeni. Inițial „o ciudățenie”, explicabilă poate ca tentativă de căutare a unui limbaj comun, în lumea postbelică, *PEN*-Clubul s-a dovedit a fi mai mult, cu

⁵⁸ Valéry, *Oeuvres*, II, Paris, 1966, p. 891.

⁵⁹ Cf. Ciprian Vâlcă, *Elogiul lucidității. Glose la Valéry*, în *Arca*, 7-8-9/2007.

⁶⁰ Elogiul respectiv a fost făcut până la urmă de istoricul I.I. Nistor.

⁶¹ Cf. Alexandru Zub, *În jurul unei comemorări*, *loc.cit.*

⁶² N. Iorga, *Oameni cari au fost*, II, București, 1967, p. 235.

⁶³ Pârvan, *Correspondență și acte*, ed. Alexandru Zub, București, 1973, p. 222.

⁶⁴ Valéry, *Oeuvres*, I, p. 58.

timpul, împletind o rețea de legături între scriitorii de pe vechiul continent și chiar din afara acestuia⁶⁵. Înainte de a propaga nevoia de solidaritate umană, scriitorii trebuiau să probeze ei înșiși că sunt solidari. „Nimic mai social decât scriitorul“, va nota Emanoil Bucuța⁶⁶, parcă amintindu-și de pledoaria făcută mai înainte de Pârvan însuși în studiul despre „cultura socială contemporană“⁶⁷.

În toamna anului 1923, prin luna noiembrie, la Hotelul Bulevard din capitală, avea loc întemeierea *PEN-Clubului* român, prezidat de Marcu Beza și avându-l ca secretar pe Vasile Pârvan, istoricul-arheolog care dăduse deja literaturii noastre splendidele *Memoriale*, abia ieșite de sub teasc. Pictorul Victor Ion Popa, cunoscut astăzi mai ales ca dramaturg și prozator, a schițat atunci, în fugă, portretele unor comeseni. „Ar fi păcat, notează un martor ocular, să se uite acela al lui Vasile Pârvan (...), masca atentă și întinsă înainte, ca și cum ar asculta glasuri numai de el deosebite“. Părul în dezordine, „tonsura monahală“, „nasul și buzele hilare“ dau contur unei efigii demne de reținut, de la care te puteai aștepta să facă glume, să tachineze și „să primească împunsături“, ca într-o comunitate în care spiritul trebuia să fie la înălțime⁶⁸.

Peste câteva luni, cu ocazia întâiului congres de bizantinologie (București, 14-20 aprilie 1924), a avut loc și o reuniune a *PEN-Clubului*, la care era invitat și un confrate catalan, Puig y Catafalch, expert în domeniu și eseist, a cărui faimă ajunsese pesemne și la noi⁶⁹.

În același timp, Paul Valéry activa în *PEN-Clubul* țării sale, alături de Anatole France, a cărui președinție avea să o și continue⁷⁰. E un fapt ce presupune legături între cele două cluburi, în care Pârvan și Valéry jucau roluri atât de însemnate. În toamna lui 1926, ultimul a evocat de altfel niște amintiri literare, de față fiind și Albert Einstein, cu care activa și în Comisia Internațională de Cooperare Intelectuală⁷¹.

La prima intervenție în *PEN-Clubul* său, Valéry a ținut să remarce că e bucurios să fie alături de oameni ca Galsworthy, Pirandello, Unamuno, Kuprin și alți scriitori (îl putea numi și pe Pârvan), alcătuind o reuniune paradoxală, menită a înlesni comprehensiunea prin artă și limbaj, cu toate că limbajul are mai curând vocația de a separa. Nucleul ultim al oricărei literaturi, insista vorbitorul, rămâne impenetrabil, însă cu toate astea efortul de apropiere mutuală se vedește benefic. Cunoașterea alterității e mereu nedeplină⁷².

⁶⁵ Emanoil Bucuța, *Pietre de vad*, I, București, 1937, p. 202-229.

⁶⁶ *Ibidem*, p. 5.

⁶⁷ Pârvan, *Scrieri alese*, p. 459-482 (apud *Arhiva pentru știință și reformă socială*, I, 1919).

⁶⁸ Emanoil Bucuța, *op.cit.*, p. 202-229.

⁶⁹ *Ibidem*, p. 206.

⁷⁰ Valéry, *op.cit.*, p. 48.

⁷¹ *Ibidem*, p. 50, 55.

⁷² *Ibidem*, p. 1359-1361.

La fel gândea, dintr-un unghi complementar, Pârvan însuși, afirmând că „fiecare om e o prăpastie în care se poate cădea, și când trecem pe lângă aproapele, cu atât ne ferim mai tare, cu cât ne pare mai adânc”⁷³. Există însă și „căderi” fecunde, cum avea să remarce, ca într-un arpeggiu muzical, pe urmele lui Leonardo, Valéry însuși: „Lesne e să ne reprezentăm un om obișnuit, simple amintiri îi resuscită mobilurile și reacțiile elementare. Între actele indiferente ce alcătuiesc exteriorul existenței lui aflăm aceeași succesiune ca între ale noastre; le suntem noi legătura tot atât de bine ca și el, iar cercul de activitate pe care îl evocă ființa lui nu trece dincolo de acela care ne aparține nouă. Dacă facem ca individul acesta să exceleze într-un domeniu oarecare, ne va veni mai greu să ne închipuim muncile și căile spiritului său. Pentru a nu ne mărgini să-l admirăm confuz, fi-vom constrânși să extindem într-un sens ceea ce ne imaginăm despre particularitatea ce domină într-însul și căreia, desigur, nu-i cunoaștem decât germenul. Dar dacă toate facultățile spiritului ales sunt deopotrivă dezvoltate din belșug sau dacă urmele acțiunii lui par demne de considerație în toate privințele, imaginea-i este din ce în ce mai greu de surprins în unitatea ei și tinde să se sustragă efortului nostru”⁷⁴.

Sub acest unghi, analogia dintre Pârvan și Valéry implică numeroase teme comune, pendinte de epocă, însă și de unele „afinități electivă”, lesne decelabile într-un discurs mai analitic.

Les beaux esprits se rencontrent!

Pârvan et Valéry: affinités, analogies **Résumé**

On y met en évidence et on y commente des affinités et analogies entre Vasile Pârvan (1882-1927) et Paul Valéry (1871-1945).

On y mentionne quelques possibles rendez-vous entre les deux érudits, à propos de différentes institutions destinées à soutenir, après 1918, un nouvel équilibre du monde, telles: l'Union Académique Internationale, le PEN-Club et le Comité International de Sciences Historiques.

Dans l'article on présente et comment aussi quelques ressemblances qui peuvent être motives textuellement, entre Pârvan et Valéry.

Traduit par,
Mihai Murariu

⁷³ Pârvan, **op.cit.**, p. 325.

⁷⁴ Valéry, **Introducere la metoda lui Leonardo Da Vinci**, București, 1969, p. 8-9.